

PROCES NÁVRHU POUŽÍVATELSKÉHO ROZHRAŇIA

Táto kapitola sa zaoberá špecifikáciou jednotlivých etáp návrhu používateľského rozhrania. Vedomosti o charakteristike týchto etáp a dôležitých postupov, sú rovnako dôležité ako znalosť všeobecných princípov jeho návrhu, pretože zvyšujú mieru **použitelnosti** takto navrhnutého rozhrania.

Úvod a ciele

Pri realizácii používateľského rozhrania sa musíme pridržovať všeobecných princípov jeho návrhu, pričom musíme brať do úvahy jednotlivé faktory ovplyvňujúce ich výber. Samotný proces návrhu pozostáva z jednotlivých etáp a postupov, ktorých dodržiavanie je rovnako dôležité ako dodržiavanie základných princípov návrhu.

	CIELE Cieľom tejto kapitoly je naučiť sa: • akú úlohu hrá profil používateľa pri tvorbe používateľského rozhrania • prečo je dôležité zahrnúť používateľa do procesu návrhu používateľského rozhrania • aký význam má test použiteľnosti v procese tvorby používateľského rozhrania • prečo je dôležité sledovať spätnú väzbu od používateľa a neustále sledovať jeho správanie vo vzťahu k používateľskému rozhraniu a na čo nám budú slúžiť takto získané informácie.

Profil používateľa

Pre začiatkom návrhu výrobku alebo softvéru si musíme urobiť **profil používateľa** a zistiť v akých situáciách sa bude používať:

- Budú ho všetci používatelia používať skoro každý deň alebo len príležitostne?
- Bude každý používateľ využívať len určitú špecifickú časť produktu alebo celý produkt?
- Bude produkt využívať len **určitá kategória používateľov alebo bude určená pre najširšiu škálu používateľov vrátane detí, starších či handicapovaných ľudí**
- Sú používatelia motivovaní používať tento produkt zlepšením ich pracovných podmienok alebo používanie produktu bude súčasťou ich pracovnej náplne?
- Budú používatelia sklamaní, ak bude dlho trvať naučiť sa produkt používať?
- Majú používatelia nejaké špeciálne školenia alebo vedomosti?
- Bolo používatelia už zaškolení do používania podobného produktu?

- Budú používatelia schopní zadávať príkazy v jednom jazyku alebo je potrebné vytvoriť zadávanie príkazov vo viacerých jazykoch?
- Rozumejú používatelia technickým výrazom používaným v príkazoch?

	AKTIVITA • Vytvorte formulár, pomocou ktorého by ste zistili profil používateľa pre používanie vizualizačnej aplikácie monitorovania teplôt a tlakov teplárne.

Používateľ v procese návrhu

Potenciálni používatelia by mali byť od začiatku **zahrnutí do procesu návrhu**.

Rozoznávame dva typy používateľov:

Skúsení používatelia

Sú to používatelia, ktorí majú dlhodobé skúsenosti s využívaním podobných produktov (predchádzajúce verzie produktov alebo podobné produkty iných firiem). **Skúsení používatelia majú mnoho návrhov a pripomienok ako zlepšiť produkty, ktoré poznajú.**

Nováčikovia

Sú to používatelia, ktorí budú náš produkt potrebovať, ale nikdy predtým nepoužívali podobný. Sú užitoční na to, aby sa **pýtali rôzne nezmyselné otázky, ktoré by nás nenapadli.**

Obidva typy používateľov je potrebné zahrnúť do testu použiteľnosti hneď na začiatku návrhu alebo prvých skúšok vytvoreného produktu.

	SAMOHODNOTIACE OTÁZKY • Ktoré dva základné typy používateľov rozoznávame v procese návrhu? • Charakterizujte skúsených používateľov a nováčikov • Uveďte dôvody prečo je potrebné potenciálnych používateľov zahrnúť do procesu návrhu. • Do ktorej skupiny používateľov softvérových produktov by ste sa zaradili?

Test použiteľnosti

Test použiteľnosti je najdôležitejšia časť návrhu produktu, pretože na jeho základe môžeme odhaliť mnohé nedostatky a chyby.

Princíp testu použiteľnosti je veľmi jednoduchý: Požiadame niekoho, aby produkt používal a sledujeme ako sa pokúša s ním pracovať. Všetky problémy, ktoré objaví si zapíšeme. Nezabudnime, že **cieľom testu** nie je dokázať, že produkt pracuje správne, ale **zistiť chyby a problémy**.

Test použiteľnosti môžeme aplikovať na rôzne druhy hardvéru: otvárač konzerv, budík, lietadlo, a tiež ľubovoľný druh softvéru: web stránky, video hry, textový procesor alebo vedecké programy.

Druhy chýb, s ktorými sa môžeme stretnúť:

- Používateľ má problém zistiť ako produkt používať.
- Používateľ chce, aby produkt vykonával niečo, čo nemôže.
- Produkt nerobí to, čo od neho používateľ očakáva.
- Používateľovi sa nepodarilo objaviť užitočné vlastnosti produktu.
- Používateľ používa produkt **zložitým spôsobom**.
- Používateľ je unavený alebo má ergonomické problémy.
- Používateľ zistil funkčné chyby produktu.

Existuje niekoľko spôsobov ako urobiť **test použiteľnosti**. **Najpoužívanéjšie metódy** sú:

- **Pohovor s používateľom**
- Poprosiť používateľa, aby **hlasno rozmýšľal**, keď sa pokúša zistiť ako produkt používať
- **Sledovať používateľa** pri narábaní s produktom

Všetky tieto metódy testovania je možné uskutočniť v bežných laboratórnych podmienkach.

Výsledok testu použiteľnosti závisí od typu ľudí, ktorých sme na test vybrali.

Príklady **používateľov vhodných na testovanie**:

Nováčikovia

Tento typ ľudí nemá žiadne predchádzajúce skúsenosti s používaním daného typu produktu, preto bude mať problémy zistiť ako ho treba používať a tak **objaví mnoho chýb a nedostatkov**.

Skúsení používatel'

Sú to ľudia, ktorí majú veľa skúseností s používaním podobných produktov, preto budú **vedieť ako produkt vylepšiť a kde treba hľadať problémy**.

Staršie neskúsené osoby

Starší ľudia sa učia pomalšie a majú tiež znížené zmyslové a motorické schopnosti. Problém im robí napríklad dvojklik myši.

Handicapovaní používatelia

Handicapovaní používatelia sú rovnako užitočný pre testovanie nášho produktu. Ak nevedia s ním pracovať jednoduchým spôsobom, potom je potrebné zabudovať do systému prvky, ktoré ho urobia pre nich prístupnejším.

Deti

Deti sú **zvedavé a podnikavé**. Chcú vyskúšať všetko a tak otestovať **hranice nášho produktu**.

Zásadoví používatelia

Sú to typy ľudí, ktorí predtým ako stlačia tlačidlo **ON** na našom produkte musia prečítať celý manuál a všetky jeho prílohy. Takýto typ ľudí nám pomôže nájsť všetky chyby v tlačенých manuáloch.

Progresívny a nadšení mladý používatelia

Chcú vyskúšať všetky možnosti vrátane **Helpu**. Ak ich **požiadame, aby našli chyby**, tak to budú **považovať za výzvu** alebo akýsi druh hry, ktorý bude mať určite požadované výsledky.

STUPNE VÝVOJA

Musíme si uvedomiť, že snaha vyriešiť jeden problém, môže priniesť iné problémy. To znamená, že musíme produkt testovať znova.

Úplný proces vývoja nového produktu by mal zahŕňať **test použiteľnosti**, pozostávajúci z **niekoľkých etáp**:

Stará verzia

Pred začatím vývoja nového produktu by sme mali testovať podobné produkty, aby sme zistili, čo sa dá v nich zlepšiť

Prototyp

Vývoj prototypu slúži na to, aby sme mohli urobiť test použiteľnosti. Dokonca aj návrh používateľského rozhrania na kúsku papiera môže byť použitý pre test použiteľnosti.

Beta verzia

Beta test môže obsahovať aj test použiteľnosti.

Konečný produkt

Konečný produkt by mal byť vždy testovaný.

Spätná väzba od zákazníkov

Žiaden test použiteľnosti nemôže nájsť všetky nedostatky a chyby, pretože nezahrňuje všetky situácie, ktoré sa môžu vyskytnúť v reálnom živote pri bežnom používaní produktu.

Spätná väzba od používateľa je perfektným zdrojom informácií, ktoré môžu byť vo veľkej miere použité pre zlepšenie vytvoreného produktu. Mnoho výrobcov však nevyužíva túto možnosť. Považujú ich za otravných dotieravcov a v žiadnom prípade ich systematickým spôsobom nevyužívajú pre zlepšenie vlastností produktu.

Je veľmi dôležité implementovať do procesu návrhu procedúry zohľadňujúce požiadavky zákazníka. Všetky otázky, návrhy, **sťažnosti a požiadavky používateľov by mali byť zhromažďované a štatisticky vyhodnocované**. Ak má niekoľko používateľov rovnaký problém, potom je to určite **používateľská chyba. Používatelia by mali byť odmeňovaní za podávanie takýchto správ**, napríklad ďakovným listom, kde im oznámime, že na probléme sa pracuje a v najbližšej možnej dobe sa bude pracovať na jej odstránení a pod.

Implementovanie spätnej väzby od používateľa by malo byť súčasťou odboru riadenia kvality každej organizácie.

SAMOHODNOTIACE OTÁZKY

- Na čo slúži test použiteľnosti a aký je jeho princíp?
- Vymenujte aspoň 4 druhy chýb, s ktorými sa môžeme stretnúť pri teste použiteľnosti.
- Vymenujte najpoužívanějšíe metódy realizácie testu použiteľnosti.
- Od čoho závisí výsledok testu použiteľnosti?
- Vymenujte skupiny používateľov vhodných na testovanie a uveďte ich krátku charakteristiku.
- Stačí pre test použiteľnosti vybrať jednu testujúcu osobu?
- Na kom závisí výsledok testu použiteľnosti okrem testujúcej osoby?
- Vymenujte typy pozorovateľov z hľadiska testu použiteľnosti.
- Vymenujte etapy testu použiteľnosti a každú etapu stručne charakterizujte.
- Na čo slúži v procese návrhu spätná väzba od používateľa?
- Akým spôsobom je potrebné vyhodnocovať zhromažďované požiadavky používateľov?
- Akým spôsobom motivovať používateľov, aby predkladali svoje návrhy, sťažnosti a požiadavky? Uveďte aj vlastné nápady!

VIZUALIZÁCIA

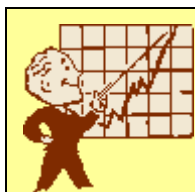
Táto kapitola sa zaoberá objasnením pojmu vizualizácie, jej definíciou podmienenou oblasťami použitia, cieľmi a základnými funkciami vizualizačného systému a popisom štruktúry technologického systému s vizualizáciou, ktorá tvorí rozhranie medzi technologickou a informačnou úrovňou riadiaceho systému.

Úvod a ciele

Technické a programové vybavenie tvoriace rozhranie **stroj - človek** často reprezentuje **50 až 75 % nákladov na riadiaci systém ako celok**. Napriek tomu sa tieto investície môžu mnohonásobne vrátiť spoľahlivosťou a bezpečnosťou správne navrhnutých systémov riadenia.

Vizuálna reprezentácia je najväčšou časťou používateľského rozhrania medzi procesom, automatickým riadiacim systémom a človekom. Aj z tohto dôvodu sú pojmy **vizualizačné systémy** a **systémy SCADA/HMI** (Supervisory Control and Data Acquisition/Human Machine Interface - supervízorové riadenie, zber údajov/ rozhranie človek - stroj) v súčasnosti považované za synonymá.

V prednáške budú stručne uvedené funkcie a charakteristické črty vizualizačných systémov, podrobnejšie sa budem venovať najnovším trendom vo vývoji týchto systémov, využitiu Internetu/Intranetu v priemyselných aplikáciách a snahám o normalizáciu v oblasti SCADA/HMI aplikácií.

CIELE

Cieľom tejto kapitoly je naučiť sa:

- vysvetliť pojem vizualizácia v najvšeobecnejšej rovine,
- definovať pojem vizualizácia pre oblasť priemyselných systémov,
- aké sú ciele vizualizácie a stručne ich vysvetliť,
- aké sú funkcie vizualizačného systému,
- aká je štruktúra technologického procesu s vizualizáciou a rozoznávať jej úrovne.

Vizualizácia a jej definície

V systémoch **MMI** sa najčastejšie stretávame s potrebou **vizualizácie** riadeného procesu. Na abstraktnej úrovni tento pojem znamená **ZVIDITEĽNOVANIE**. Proces vizualizácie je **zameraný na ľudský objekt s cieľom vyvolať v ňom vizuálny vnem**.

V najvšeobecnejšej rovine sa jedná o vizualizáciu požadovaných objektov a jej definícia je nasledovná:

VIZUALIZÁCIA je použitie teoretických, technických, programových a komunikačných prostriedkov pre **zviditeľňovanie definovaných (abstraktných alebo reálnych) objektov**.

Presnejšia definícia vizualizácie je podmienená **oblasťou použitia**, t.j. definíciou objektov a použitými prostriedkami.

Napríklad pre oblasť priemyselnej automatizácie je definícia vizualizácie nasledovná:

VIZUALIZÁCIA je použitie teoretických, technických, programových a komunikačných prostriedkov pre zviditeľňovanie definovaných (abstraktných alebo reálnych) objektov **na ľubovoľnej úrovni informačného a riadiaceho systému s cieľom podpory rozhodovania**.

Pri vizualizácii sa nejedná len o grafické zobrazenie objektov, ale o všetky činnosti týkajúce sa definovania, získania a spracovania objektov, ktorých grafická stránka je **používateľským rozhraním** medzi priemyselným procesom a človekom.

Pod vizualizáciou priemyselných procesov rozumieme rozhranie medzi **technologickou** časťou a **informačnou** úrovňou riadiaceho systému.

SAMOHODNOTIACE OTÁZKY

- Čo znamená pojem vizualizácia na abstraktnej úrovni?
- Definujte pojem vizualizácia v najvšeobecnejšej rovine.
- Definujte pojem vizualizácia pre oblasť priemyselnej automatizácie.
- Čo rozumieme pod pojmom vizualizácia priemyselných procesov?

Ciele a funkcie vizualizácie

Proces vizualizácie má nasledujúce **ciele**:

- **MONITOROVANIE** - jeho cieľom je **zber a zaznamenávanie** údajov či stavov procesu
- **DOHLIADANIE** - **sledovanie činnosti systému** alebo jeho časti za účelom overenia jeho správnej funkcie. Vykonáva sa sledovaním jednej alebo viacerých premenných systému a porovnaním nameraných hodnôt so stanovenými limitami.
- **OVLÁDANIE, SUPERVÍZNE RIADENIE** - ide o **riadiacu a monitorovaciu činnosť** systému, a tiež činnosť, ktorá zabezpečuje jeho spoľahlivosť a ochranu.
- **DIAGNOSTIKA PROCESU** - **predvídanie chybových stavov** na základe informácií o priebehu procesných veličín získaných z databáz.

Ako už bolo spomenuté rozhranie medzi **technologickou** a **informačnou** úrovňou riadiaceho systému označujeme pojmom **vizualizácia**. Z toho hľadiska sú základné **funkcie vizualizačného systému** sú nasledujúce

- prenášať povelý od používateľa do technologického procesu
- prenášať a vo vhodnej forme zobrazit' používateľovi údaje o okamžitom stave technologického procesu, t.j. o hodnote jeho stavových veličín, parametrov, prípadne okamžitej štruktúre
- zbierať a uchovávať informácie o stavoch technologického procesu, o množstve a parametroch hotových produktov vo forme rôznych databáz (archivácia)
- zobrazovať alebo uchovávať informácie o poruchách systému (alarmy)
- zobrazovať vývoj určitých veličín za určité časové obdobie (trendy)

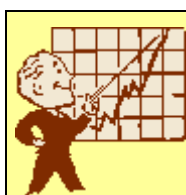
1 ISO NORMY PRE TVORBU POUŽÍVATEĽSKÝCH ROZHRAŇÍ

Táto kapitola sa zaoberá vymedzením štruktúry slovenskej verzie normy **STN EN ISO 9241**, ktorá získala postavenie národnej normy jej schválením Slovenským ústavom technickej normalizácie a vymedzením predmetu a stručným opisom tých jej častí, ktoré sú zamerané na tvorbu používateľských rozhraní.

1.1 Úvod a ciele

Norma **STN EN ISO 9241** má byť prínosom pre **návrhárov používateľského rozhrania**. Jej **princípy, uplatnené v praxi, bude však v konečnom dôsledku využívať používateľ**, ktorého potreby sú určované ergonomickými požiadavkami, zohľadnenými pri tvorbe noriem.

Aplikácia normy by mala viesť k vytvoreniu rozhrania, ktoré by vďaka svojej konzistentnosti a vhodnosti pre používateľa viedlo k zvýšeniu produktivity jeho práce.

CIELE

Cieľom tejto kapitoly je naučiť sa:

- ktorá slovenská norma sa zaoberá tvorbou používateľských rozhraní,
- aká je štruktúra normy STN EN ISO 9241 a ktoré jej časti sa zaoberajú tvorbou používateľských rozhraní,
- stručne popísať predmet a obsah tých častí normy STN EN ISO 9241, ktoré sa zaoberajú tvorbou používateľských rozhraní.

1.2 Norma STN EN ISO 9241

Slovenská verzia normy **STN EN ISO 9241** získala postavenie národnej normy jej schválením Slovenským ústavom technickej normalizácie. Jednotlivé časti normy **STN EN ISO 9241**, vydané v slovenskom jazyku, majú obsah identický s obsahom **medzinárodnej normy EN ISO 9241**.

Norma **STN EN ISO 9241** pozostáva zo **17 častí**, z ktorých časti **10, 13, 14 a 17** sú zamerané na tvorbu používateľských rozhraní:

- **ISO 9241-10:1996** - Základné zásady vytvárania dialógu.
- **ISO 9241-13:1998** - Príručka používateľa.
- **ISO 9241-14:1997** - Vedenie dialógu pomocou menu.
- **ISO 9241-17:1998** - Vedenie dialógu pomocou obrazových formulárov.

Jednotlivé časti normy sú spracované v rovnakej štruktúre.

V úvode je vymedzený **predmet** normy, **odkazy** na súvisiace normy, ďalej nasleduje vysvetlenie použitých pojmov a definícií.

V každej časti je uvedená **aplikovateľnosť** a **vhodnosť použitia** odporúčaní danej časti normy v určitých podmienkach.

Jadro tvorí **zoznam** podmienených **odporúčaní**, ktoré sú špecifické pre každú časť normy. V niektorých prípadoch **sú odporúčania doplnené praktickými príkladmi**.

Prílohou každej časti normy je **postup na posúdenie použiteľnosti a zhody**, výsledkom ktorého má byť konštatovanie, či sú odporúčania normy pre konkrétny posudzovaný prípad splnené.

	AKTIVITA • Pokúste sa nájsť pomocou Internetu celé znenie normy STN EN ISO 9241. • Presvedčíte sa, že časti 10, 13, 14 a 17 sú venované tvorbe používateľských rozhraní.
	SAMOHODNOTIACE OTÁZKY • Ktorá medzinárodná norma má identický obsah ako slovenská verzia normy STN EN ISO 9241? • Ktoré časti normy STN EN ISO 9241 sú venované tvorbe používateľského rozhrania? • Aká je štruktúra normy STN EN ISO 9241?